

ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

O'zbekiston
Milliy Pedagogika
Universiteti

No6(6)
2026

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 114 sahifa,
22-iyun, 2026-yil.

BOSH MUHARRIR:

Karimova E'zoza Gapijranovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Woogyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
Abdullayeva N. Sh. – Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Doniyorov S. M. – “Yangi O'zbekiston” va “Pravda Vostoka” gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F. O. – pedagogika fanlari doktori (DSc), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Vaxobov Anvar Abdusattor o'g'li – Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Muassis: “Tadbirkor va ishbilarmon” MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Abdullayeva N. Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the DM Editorial Office of the newspapers “Yangi O'zbekiston” and “Pravda Vostoka”, Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Mirzayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun

Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

Vakhobov Anvar Abdusattor oglu – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor

“Maktabgacha va maktab ta'limi” jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

“Maktabgacha va maktab ta'limi”
jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti
Administratsiyasi huzuridagi Axborot
va ommaviy kommunikatsiyalar
agentligi tomonidan **№C-5669363**
reyestr raqami tartibi bo'yicha
ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

“Kitobxonlar klubi” modelining ingliz tili to‘garak mashg‘ulotlarida o‘quvchilarning kognitiv kompetensiyasini rivojlantirish mexanizmlari.....	10
Madaminova Gulzira Gulamkadirovna	
Bo‘lajak pedagoglarning kasbiy faoliyatida suggestiv yondashuvning o‘rni	14
Arolov Davronjon Davlataliyevich	
Akmeologik yondashuv asosida maktabgacha ta‘lim direktor o‘rinbosarlarining kasbiy kompetensiyasini rivojlantirish mexanizmini takomillashtirish	19
Asatullayeva Sitora Dilmurod qizi	
Hozirgi o‘zbek tilida neologizmlarning tarixi va bugungi kun taraqqiyoti.....	22
Bektosheva Mehinbonu Abdumalik qizi	
Maktabgacha ta‘lim tashkilotlari bolalarida jamoada ishlash ko‘nikmalarini shakllantirishning pedagogik-psixologik xususiyatlari	26
Djurayeva Dilfuza Nuriddin qizi	
Korpus lingvistikasi vositalari yordamida bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarining til tahlili ko‘nikmalarini shakllantirish metodikasi.....	30
Eshonqulova Sarvinoz Yashinovna	
Talabalarning shaxsiy sifatlarini rivojlantirishda sun‘iy intellektning o‘rni va ahamiyati.....	35
Hojiyeva Nasiba Bahodirovna	
Logopedik mashg‘ulotlarni tashkil etish va rejalashtirish moduliga oid mustaqil ta‘lim topshiriqlarini integrativ modellashtirishning innovatsion texnologiyalari.....	39
Ibroximova O‘g‘iloy Inomjon qizi	
Jismoniy tarbiya darslarida ortiqcha vaznli bolalarga differensial yondashuvning ahamiyati	43
Yuldashev Bobirjon Noibjon o‘g‘li	
Maktabgacha ta‘lim tashkilotida xalq og‘zaki ijodi vositasida bolalarning axloqiy sifatlarini shakllantirishning ahamiyati.....	48
Muradxanova Munisaxon Ikrom qizi	
Bo‘lajak psixologlarda altruistik xulq motivlarini rivojlantirishning psixologik imkoniyatlari	54
Nusratova Mexriniso Baxshilloevna	
Inklyuziv ta‘lim tushunchasi va uning zamonaviy pedagogik paradigmalar tizimidagi o‘rni.....	59
Pulatova Dilfuza Azamkulovna	
Magistrlarda “Imposter sindromi”ni yengish orqali kreativ salohiyatni rivojlantirishning psixologik mexanizmlari.....	66
Qayumov Baxtiyor Zokirjon o‘g‘li	
Kichik maktab yoshidagi bolalar nutqining fonematik rivojlanishi	70
Qurbonova Sevara Suyunovna	
Mikrobiologiya ta‘limida individual pedagogik texnologiyalarni joriy etish mexanizmlari	74
Raxmatov Oxunjon Soibjonovich	
“Estetik tarbiya”, “kreativ kompetensiya”, “estetik tarbiya mexanizmlari” tushunchalarining konseptual asoslari.....	79
Saidova Feruza Akramovna	
Zamonaviy ta‘lim jarayonida neyropedagogika yordamida nutqiy ko‘nikmalarni rivojlantirish.....	84
Sidiqova Yulduz Sobirovna	
“So‘nggi jadid” Begali Qosimovning ilmiy-pedagogik merosi.....	88
Toxirova Dilshoda Inom qizi	
Ona tili darslarida o‘qib tushunish ko‘nikmasini rivojlantiruvchi mashq va topshiriqlar ustida ishlash	92
Turg‘unova Nilufar Muxiddin qizi	
Ingliz, golland va o‘zbek tillaridagi frazeologizmlarning lingvostatistik xususiyatlari.....	96
Xaydarova Go‘zalxon	

Maktabgacha yoshdagi bolalarda hayotiy kompetensiyalarni shakllantirishda yumshoq ko'nikmalarning ahamiyati.....	101
Xolmatova Dilshoda Sherali qizi	
Farzandlarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishda oilaning pedagogik imkoniyatlari	105
Yusupova Diloromxon Sabirdjanovna	
Yoshlarda tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish orqali sotsial manipulyativ ta'sirlarga psixologik barqarorlikni shakllantirish.....	109
Qosimova Sarvinoz Baxtiyorovna	

KICHIK MAKTAB YOSHIDAGI BOLALAR NUTQINING FONEMATIK RIVOJLANISHI

Qurbonova Sevara Suyunovna

Axborot texnologiyalari va menejment universiteti,
"Pedagogika" kafedrasida assistenti

Annotatsiya: Mazkur maqolada kichik maktab yoshidagi bolalar nutqining rivojlanish jarayoni, uning psixologik-pedagogik xususiyatlari hamda boshlang'ich ta'lim jarayonidagi ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqini rivojlantirishda samarali metod va usullar tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: nutq, nutq rivojlanishi, kichik maktab yoshi, fonematik idrok, og'zaki nutq, yozma nutq, boshlang'ich ta'lim, kommunikativ kompetensiya.

Abstract: This article discusses the process of speech development in children of primary school age, its psychological and pedagogical characteristics, and its importance in the primary education process. It also analyzes effective methods and techniques for developing students' oral and written speech.

Key words: speech, speech development, primary school age, phonemic perception, oral speech, written speech, primary education, communicative competence.

Аннотация: В статье рассматривается процесс развития речи у детей младшего школьного возраста, ее психолого-педагогические особенности и значение в процессе начального образования. Также проанализированы эффективные методы и приемы развития устной и письменной речи учащихся.

Ключевые слова: речь, развитие речи, младший школьный возраст, фонематическое восприятие, устная речь, письменная речь, начальное образование, коммуникативная компетенция.

KIRISH

Jamiyat taraqqiyoti va ta'lim tizimidagi yangilanishlar yosh avlodning mustaqil fikrlashi, erkin muloqot qilishi hamda o'z fikrini ravon ifodalashiga bo'lgan ehtiyojni kuchaytirmoqda. Shu jihatdan kichik maktab yoshidagi bolalar nutqini rivojlantirish boshlang'ich ta'limning muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, 1–4-sinflarda o'quvchilarning nutq faoliyati faol shakllanib, ular atrof-muhitni til orqali anglay boshlaydilar. Nutq – kishi faoliyatining turi, til vositalari (so'z, so'z birikmasi, gap) asosida tafakkurni ishga solishdir. Nutq o'zaro aloqa va xabar vazifasini, o'zaro fikrni his-hayajon bilan ifodalash va ta'sir etish vazifasini bajaradi. Yaxshi rivojlangan nutq jamiyatda kishining faol faoliyatining muhim vositalaridan biri sifatida xizmat qiladi. O'quvchi uchun esa maktabda muvaffaqiyatli ta'lim olish qurolidir.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Boshlang'ich sinf o'quvchilari nutqini o'stirishda olim S. Matchonov aniq belgilangan bir qator talablarga rioya qilinishi lozimligini uqtiradi:

1. O'quvchilar nutqi mazmundor bo'lsin.
2. Nutqda mantiqiylik bo'lsin.
3. Nutq aniq bo'lsin.
4. Nutq til vositalariga boy bo'lsin.
5. Nutq tushunarli bo'lsin.
6. Nutq ifodali bo'lsin.
7. Nutq to'g'ri bo'lsin.
8. Nutq madaniyatli bo'lsin.

Nutq o'quvchilar tafakkurini o'stirishda muhim vositadir, ayniqsa, kichik yoshdagi o'quvchilarda fikrni bayon etish vositasi bo'libgina qolmay, uni shakllantirish quroli hamdir. Shveysariyalik psixolog va faylasuf Jean Piaget bolalar nutqining kognitiv (tafakkur) rivojlanishini besh bosqichda izohlagan:

Birinchi bosqich. Egotsentrik nutq. Bola nutqining rivojlanishida dastlab egotsentrik nutq ustun bo'lishini ta'kidlaydi. Egotsentrik nutqda bola boshqalarning nuqtayi nazarini hisobga olmasdan, asosan, o'z fikrlarini ifodalaydi. Yosh ulg'ayishi bilan bu nutq shakli kamayib, ijtimoiy nutqqa o'rin bo'shatadi.

Ikkinchi bosqich. Nutq va tafakkurning birgalikda rivojlanishi. Olimning fikricha, fikrlash qobiliyati rivojlangan sari uning nutqi ham boyib boradi. Yangi tushunchalarni o'zlashtirish lug'at zaxirasining kengayishiga va fikrlarni aniqroq ifodalashga yordam beradi.

Uchinchi bosqich. Piaget bolalar bilimni tayyor holda qabul qilmaydi, balki faoliyat jarayonida o'zlashtiradi, deb hisoblaydi. Shuning uchun suhbat, hikoya tuzish, savol-javob va muammoli vaziyatlarda nutq rivojlanishida muhim ahamiyatga ega.

To'rtinchi bosqich. Konkret operatsiyalar bosqichi (7–11 yosh) deb tahlil qiladi. Bunda kichik maktab yoshidagi bolalar konkret operatsiyalar bosqichida bo'ladilar. Bu davrda ular:

1. Mantiqiy fikrlay boshlaydi;
2. Sabab-oqibat bog'lanishlarini tushunadi;
3. Fikrlarini izchil bayon qila oladi;
4. Nutqda murakkab gaplardan foydalanishni o'rganadi.

Beshinchi bosqich. Ijtimoiy muloqotning ahamiyati. Piaget tengdoshlar va kattalar bilan muloqot bolaning nutqiy rivojlanishini jadallashtirishini ta'kidlaydi. Muloqot davomida bola yangi so'zlarni o'zlashtiradi va fikrlarini asoslashni o'rganadi. Olim bolalar kattalarga qaraganda boshqacha fikrlaydilar, ular shunchaki kamroq bilmaydilar, degan fikrni ilgari suradilar.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Nutq insonning fikrlash faoliyati bilan chambarchas bog'liq bo'lib, bolaning aqliy, ijtimoiy va ma'naviy rivojlanishida muhim o'rin tutadi. Boshlang'ich sinf o'quvchisining nutqi qanchalik rivojlangan bo'lsa, uning o'qish, yozish va fanlarni o'zlashtirish darajasi ham shunchalik yuqori bo'ladi. Kichik maktab yoshidagi bolalar nutqining o'ziga xos xususiyatlari. Kichik maktab yoshi odatda 6–10 yosh oralig'ini o'z ichiga oladi. Bu davrda bolaning lug'at boyligi ortadi, tovushlarni to'g'ri talaffuz qilish malakasi shakllanadi hamda bog'lanishli nutq rivojlanadi.

Mazkur yosh davrida bolalar nutqining quyidagi xususiyatlari kuzatiladi:

- lug'at boyligining tez kengayishi;
- gap tuzish malakasining rivojlanishi;
- nutqning mantiqiyli va izchilligining shakllanishi;
- og'zaki nutqdan yozma nutqqa o'tish;
- tovushlarni farqlash va to'g'ri talaffuz qilish qobiliyatining rivojlanishi.

Boshlang'ich sinfda o'quvchilar nutqining rivojlanishida o'qituvchining nutqi, oilaviy muhit hamda sinfdagi kommunikativ faoliyat muhim rol o'ynaydi.

Nutq rivojlanishining asosiy bosqichlari

Kichik maktab yoshidagi bolalar nutqining rivojlanishi bir necha bosqichlarda amalga oshadi:

1. **Fonetik rivojlanish.** Bu bosqichda o'quvchilar tovushlarni to'g'ri talaffuz qilishni o'rganadilar. Ayrim bolalarda tovushlarni almashtirish yoki noto'g'ri aytish holatlari uchrashi mumkin. Shu sababli darslarda fonetik mashqlardan foydalanish muhim hisoblanadi. Masalan, 1-sinfda ayrim o'quvchilar "r" tovushini talaffuz qila olmaydi. "Ruchka" o'rniga "yuchka" deb aytishi mumkin.
2. **Leksik rivojlanish.** Bolalarning lug'at boyligi yangi so'zlar hisobiga kengayadi. Ular sinonim, antonim va ko'p ma'noli so'zlarni o'zlashtira boshlaydilar. So'z boyligining ortishi, masalan, "katta" so'zi o'rniga ulkan, bahaybat, yirik kabi so'zlardan foydalanishida namoyon bo'ladi.
3. **Grammatik rivojlanish.** Bu davrda o'quvchilar grammatik jihatdan to'g'ri gap tuzishga o'rganadilar. Gap bo'laklari va so'z turkumlari haqidagi dastlabki tushunchalar shakllanadi. Ya'ni, o'quvchilarda so'zlarni va

gaplarni grammatik qoidalarga muvofiq to'g'ri tuzish, o'z fikrini og'zaki va yozma shaklda aniq ifodalash ko'nikmalari shakllanadi. Kelishik qo'shimchalari, ko'plik va egalik qo'shimchalari hamda fe'l zamonlarini to'g'ri ishlatishni o'rganadilar. Masalan, noto'g'ri: Men maktabga bordim va do'stimni ko'raman. To'g'ri: Men maktabga bordim va do'stimni ko'rdim.

4. **Bog'lanishli nutqning rivojlanishi.** Bog'lanishli nutq – o'quvchining fikrini mantiqiy izchillikda, mazmunan yaxlit va tushunarli tarzda og'zaki hamda yozma shaklda bayon eta olish qobiliyatidir. Boshlang'ich sinflarda bog'lanishli nutqni rivojlantirish ona tili va o'qish savodxonligi darslarining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Bog'lanishli nutqning rivojlanishi o'quvchilarning lug'at boyligini kengaytirish, grammatik jihatdan to'g'ri gap tuzishga o'rgatish, matn mazmunini tushunish va uni qayta hikoya qilish ko'nikmalarini shakllantirish orqali amalga oshiriladi. Bu jarayonda o'quvchilar avval sodda gaplar tuzishni, keyinchalik esa bir necha gaplarni o'zaro bog'lab, yaxlit fikr ifodalashni o'rganadilar.

Bog'lanishli nutqni rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari:

- Lug'at boyligini oshirish;
- Gap tuzish ko'nikmalarini shakllantirish;
- Matnni qayta hikoya qilish;
- Rasmlar asosida hikoya tuzish;
- Savol-javoblar orqali fikrni izchil bayon qilish;
- Bayon va insho yozishga o'rgatish;
- Dialogik va monologik nutqni rivojlantirish.

Nutqni rivojlantirishning samarali usullari. Boshlang'ich sinflarda quyidagi metodlar samarali hisoblanadi: ifodali o'qish, qayta hikoyalash, savol-javob metodlari, didaktik o'yinlar, rasm asosida hikoya tuzish, audio matnlar bilan ishlash, lug'at ustida ishlash. Ayniqsa, "Topib ayt", "Davom ettir", "Ortiqchasini top" kabi o'yinlar bolalarning nutqiy faolligini oshiradi.

Quyida nutqni rivojlantiruvchi metodlardan birini ko'rib chiqishimiz mumkin. "Davom ettir" o'yini o'quvchilarning og'zaki nutqini, lug'at boyligini, mantiqiy fikrlashini va bog'lanishli nutqini rivojlantirishga xizmat qiladi.

O'yinning o'tkazilish tartibi:

1-usul: Hikoyani davom ettirish. O'qituvchi hikoyaning bosh qismini aytadi, o'quvchilar esa navbat bilan davom ettiradilar. Misol: O'qituvchi: "Bir kuni Anvar maktabga ketayotib yo'l chetida kichkina qushchani ko'rib qoldi..."

O'quvchi: "Qushcha daraxtdan yiqilib tushgan ekan."

Keyingi o'quvchi: "Anvar uni ehtiyotkorlik bilan qo'lga oldi."

Hikoya shu tarzda davom ettiriladi.

2-usul: Gapni davom ettirish. O'qituvchi gapning boshini aytadi, o'quvchilar uni tugatadilar. Misollar:

Bahor kelishi bilan ...

Men bo'sh vaqtimda ...

Mening eng sevimli kitobim ...

Agar men sehrigar bo'lsam ...

TAHLIL VA NATIJALAR

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutqini rivojlantirish jarayonida turli pedagogik metod va usullarning samaradorligi tahlil qilindi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, nutq rivojlanishiga ta'sir etuvchi asosiy omillar o'qituvchining nutq madaniyati, oilaviy muhit, kitobxonlik darajasi hamda o'quvchilarning kommunikativ faoliyatda ishtirok etishidir.

Kuzatishlar natijasida aniqlandiki, darslarda ifodali o'qish, qayta hikoyalash, savol-javob, rasm asosida hikoya tuzish va didaktik o'yinlardan muntazam foydalanilgan sinflarda o'quvchilarning lug'at boyligi, fikrni izchil bayon qilish hamda muloqotga kirishish ko'nikmalari sezilarli darajada rivojlangan. Ayniqsa, "Davom ettir", "Topib ayt" va "Ortiqchasini top" kabi o'yinlar o'quvchilarning nutqiy faolligini oshirishda samarali vosita sifatida namoyon bo'ldi.

Tahlillar davomida ayrim o'quvchilarda so'z boyligining yetarli emasligi, fikrni mantiqiy ketma-ketlikda bayon qilishdagi qiyinchiliklar hamda grammatik xatolarga yo'l qo'yish holatlari kuzatildi. Bunday kamchiliklarning

asosiy sabablari sifatida kitob mutolaasining kamligi, oilada nutqiy muloqotning yetarli emasligi va zamonaviy axborot vositalaridan noto'g'ri foydalanish holatlari qayd etildi.

Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, nutqni rivojlantirishga qaratilgan maqsadli mashg'ulotlar va interfaol metodlardan foydalanish o'quvchilarning og'zaki hamda yozma nutqini rivojlantirishga, mustaqil fikrlashini shakllantirishga va ta'lim samaradorligini oshirishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Boshlang'ich ta'limda o'quvchilar nutqini rivojlantirish ta'lim-tarbiya jarayonining ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi. Chunki nutq bolaning fikrlashi, dunyoqarashi, muloqot madaniyati va shaxs sifatida shakllanishining muhim mezonidir. Nutqni rivojlangan o'quvchi o'z fikrini erkin, ravon, aniq va mantiqiy ifodalay oladi, o'qilgan va eshitilgan axborotni to'g'ri anglaydi hamda mustaqil fikrlashga intiladi.

Boshlang'ich sinflarda nutqni o'stirish lug'at boyligini kengaytirish, fonetik, leksik va grammatik ko'nikmalarni shakllantirish, bog'lanishli nutqni rivojlantirish hamda og'zaki va yozma nutq malakalarini takomillashtirish orqali amalga oshiriladi. Bu jarayonda interfaol metodlar, didaktik o'yinlar, ijodiy topshiriqlar, matn ustida ishlash va kitobxonlik faoliyati muhim ahamiyat kasb etadi.

Shunday ekan, o'quvchilar nutqini rivojlantirishga qaratilgan maqsadli va tizimli pedagogik faoliyat ularning nafaqat ona tilini mukammal egallashiga, balki kelajakda mustaqil fikrlovchi, ma'naviy yetuk va ijodkor shaxs bo'lib voyaga yetishiga xizmat qiladi. Demak, boshlang'ich sinflarda nutqni o'stirish ishlari ta'lim samaradorligini oshirishning muhim omili va barkamol avlodni tarbiyalashning asosiy shartlaridan biridir.

Shu o'rinda nutq rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillarni ham e'tiborga olishimiz kerak.

Bolalar nutqining rivojlanishiga bir qator omillar ta'sir ko'rsatadi:

Oilaviy muhit. Oilada kitobxonlik muhiti mavjud bo'lishi, ota-onalarning bolalar bilan muntazam suhbatlashishi nutq rivojlanishiga ijobiy ta'sir qiladi.

Ta'lim jarayonida boshlang'ich sinf darslarida interfaol metodlardan foydalanish o'quvchilarning erkin fikrlashiga yordam beradi.

O'yin faoliyati. Didaktik va rolli o'yinlar bolalarda muloqot ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Axborot texnologiyalari. Multimedia vositalari, audio matnlar va interaktiv topshiriqlar nutq rivojlanishini jadallashtiradi.

Kichik maktab yoshidagi bolalar nutqining rivojlanishi ularning intellektual va kommunikativ faoliyatini shakllantirishda muhim omil hisoblanadi. Nutqni rivojlantirish jarayoni tizimli va maqsadli tashkil etilgandagina samarali natija beradi. Shu bois boshlang'ich ta'limda zamonaviy pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar hamda didaktik o'yinlardan keng foydalanish zarur.

Bolalarning nutqini rivojlantirish orqali ularning mustaqil fikrlashi, muloqot madaniyati va ta'lim samaradorligini oshirish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Qosimova K. va boshqalar. Ona tili o'qitish metodikasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2009.
2. G'ulomov A. Nutq o'stirish metodikasi. – Toshkent, 2008.
3. Yo'ldoshev J. Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi. – Toshkent, 2017.
4. Vygotskiy L.S. Pedagogik psixologiya. – Moskva, 1991.
5. Leontev A.A. Nutq faoliyati asoslari. – Moskva, 2003.
6. Davronov, I. Ona tili va adabiyot darslarida nutq madaniyati. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Ta'lim vazirligi. 2018.
7. Karimov, Sh. Boshlang'ich ta'limda til o'rgatish metodikasi. Toshkent. Yangi avlod nashriyoti. 2020.
8. Matchonov S. va boshqalar. Ona tili o'qitish metodikasi. – Toshkent: ..., 2020.
9. Piaget J. The Language and Thought of the Child. – London: Routledge & Kegan Paul, 1959. – 319 p.

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
 - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
 - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
 - 13.00.03 Maxsus pedagogika
 - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
 - 13.00.07 Ta'limda menejment
 - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
 - 07.00.00 Tarix fanlari
 - 19.00.00 Psixologiya fanlari
 - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
 - 02.00.00 Kimyo fanlari
 - 03.00.00 Biologiya fanlari
 - 09.00.00 Falsafa fanlari
 - 10.00.00 Filologiya fanlari
 - 11.00.00 Geografiya fanlari

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2026. №6(6)

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzirimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.